

Otázky a odpovědi

k nálezů Ústavního soudu ve věci práva na účinné vyšetřování oběti sexuálního násilí

(nález sp. zn. Pl. ÚS 17/24)

1. Kdo je stěžovatelka a čeho se před Ústavním soudem domáhala?

Stěžovatelka je v pozici poškozené v trestním řízení vedeném proti jejímu otčímovi. Ten byl odsouzen za výrobu a jiné nakládání s dětskou pornografií, zneužití dítěte k výrobě pornografie a za znásilnění tehdy nezletilé stěžovatelky. Původně byl obviněnému uložena nepodmíněná trest odnětí svobody (vězení). V důsledku zásahu odvolacího soudu však byl trest odnětí svobody podmíněně odložen.

Před Ústavním soudem stěžovatelka poukazovala na nezákonný postup krajského soudu v odvolacím řízení, které se týkalo jen přezkumu výroku o trestu. Brojila proti podmíněnému odložení trestu odnětí svobody. Požadovala, aby Ústavní soud přistoupil ke zrušení výroků o trestu obviněného.

2. Jak se kauza vyvíjela před obecnými soudy?

Obviněný před soudem prohlásil vinu, rozhodnutí o nevině obviněného proto nepřicházelo v úvahu.

Okresní soud obviněného odsoudil k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 3 let a k trestu propadnutí věci. Současně mu uložil povinnost nahradit stěžovatelce nemajetkovou újmu ve výši 300 000 Kč s příslušenstvím. Obviněný by tedy za normálních okolností nastoupil k výkonu trestu do vězení.

Krajský soud k odvolání obviněného nově rozhodl tak, že mu výkon tříletého trestu odnětí svobody podmíněně odložil na zkušební dobu 5 let za současného vyslovení dohledu.

Proti výroku o trestu ze zákona nebylo možné podat dovolání.

Ministr spravedlnosti však podal stížnost pro porušení zákona. Nejvyšší soud konstatoval porušení práv stěžovatelky ze strany krajského soudu, protože v jeho rozsudku zjistil řadu vad. Ani důsledkem stížnosti pro porušení zákona ale nemůže být zrušení rozhodnutí o trestu.

Zrušení rozhodnutí o trestu se (mimo jiné) domáhala stěžovatelka v ústavní stížnosti.

3. Jak Ústavní soud rozhodl?

Prvním výrokem Ústavní soud shledal porušení práv stěžovatelky, která vyplývají z procesní složky práva nebýt mučena ani podrobena krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu (*špatnému zacházení*).

Právo stěžovatelky nebýt podrobena špatnému zacházení vyplývá z článku 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a z článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Krajský soud nedostal závazku pečlivě odůvodnit uložení podmíněného trestu za sexuální trestnou činnost tak, aby prostřednictvím nepřiměřeně mírných trestů nebyla podřívána

ochrana společnosti v podobě odstrašujícího účinku na případné pachatele a preventivní funkce trestního systému.

Druhým výrokem Ústavní soud zamítl návrh stěžovatelky na zrušení napadeného rozsudku krajského soudu, a to s ohledem na vícero aspektů, jako je

- procesní charakter práva nebýt podroben špatnému zacházení,
- koncepce trestněprocesních vztahů v českém právu (poškození v trestním řízení v žádné instanci trestní justice nemají právo domáhat se zrušení výroku o trestu),
- vícestanné působení lidských práv v oblasti trestání a trestního řízení
- a role Ústavního soudu v systému dělby moci.

4. Jak probíhalo řízení před Ústavním soudem? Proč ve věci rozhodovalo plénum?

Ústavní stížnost byla nejprve přidělena tříčlennému senátu Ústavního soudu.

Příslušný senát poté rozhodl o postoupení kauzy k projednání a rozhodnutí plénu složeném ze všech soudkyň a soudců Ústavního soudu. Považoval za vhodné sjednotit postup napříč Ústavním soudem ve vztahu k ochraně základních práv poškozených i ve vztahu k Evropskému soudu pro lidská práva (ESLP).

5. Z jakého důvodu Ústavní soud stěžovatelce vyhověl a konstatoval porušení jejích práv?

V souladu s rozhodovací praxí Ústavního soudu a ESLP se Ústavní soud musel zabývat tím, zda krajský soud svůj závěr o uložení trestu založil na pečlivém zkoumání všech podstatných okolností případu tak, aby nebyl podkopán odstrašující účinek soudního systému a zájem na prevenci špatného zacházení.

Krajský soud těmto požadavkům nedostal tím, že bez dostačujících podkladů bagatelizoval některé následky trestné činnosti pro stěžovatelku, zatímco vyvyšoval okolnosti svědčící ve prospěch obviněného; a dopustil se nepodložené úvahy, podle níž tehdy nezletilá dívka sama iniciovala sexuální kontakt s obviněným.

Takové úvahy podle Ústavního soudu jen posilují společenské stereotypy, zlehčují genderově podmíněné násilí a vystavují stěžovatelku opakovanému zraňování (viktimizaci).

Trest uložený odsouzenému byl také nepřijatelně mírný. Postup krajského soudu byl spíše popřením odstrašujícího účinku a prevence špatného zacházení, než jejich naplněním.

6. Proč Ústavní soud rozhodnutí odvolacího soudu nezrušil a stížnost v tomto rozsahu zamítl?

ESLP nepředepisuje konkrétní kroky vnitrostátním soudům, a Ústavní soud tak postupoval na základě obecných principů českého ústavního pořádku.

Vzal v úvahu (negativní) závazky státu spojené s právy obviněného a ústavními principy, které tvoří základ těchto práv, jako je právní jistota, konkrétně princip nezměnitelnosti trestních rozhodnutí, která již nabyla právní moci. Jde o aspekt principů právního státu, který spočívá

ve vytvoření právní jistoty pro (obviněné) jednotlivce prostřednictvím nezměnitelnosti (konečnosti) soudního rozhodnutí.

K zamítnutí návrhu na zrušení rozhodnutí vedly Ústavní soud následující důvody: „pouhý“ procesní charakter pozitivních závazků plynoucích z práva nebýt vystaven špatnému zacházení, koncepce trestněprocesních vztahů v českém trestním a ústavním právu, vícestranné a vícerozměrné působení lidských práv v oblasti trestání a trestního řízení a princip dělby moci.

7. Co plyne pro stěžovatelku z toho, že Ústavní soud autoritativně konstatoval porušení jejích práv?

Ústavní soud vzal vážně perspektivu stěžovatelky jako oběti závažné trestné činnosti v sexuální oblasti. Učinil ji centrální pro posouzení ústavní stížnosti, pojmenoval porušení stěžovatelčích práv a poukázal na porušení závazků státu. I proto autoritativně vyslovil porušení práv stěžovatelky.

Skutečnost, že Ústavní soud autoritativně deklaroval porušení práv stěžovatelky, může být základem pro její další odškodnění za případnou škodu či újmu způsobenou státem.

8. Přinesl nálezněk změny pro budoucí praxi?

Ano.

Nález stanovuje konkrétní principy, jimiž se orgány činné v trestním řízení budou povinny řídit při projednávání podobných případů v budoucnu. Plnění závazků státu na poli vyšetřování sexuálních trestných činů považuje Ústavní soud za klíčové pro důvěru společnosti v trestní systém. Proto vyložil konkrétní povinnosti, které orgány činné v trestním řízení musí respektovat.

Trestní soudy zejména musí pečlivě odůvodnit případné uložení podmíněného trestu za sexuální trestnou činnost tak, aby prostřednictvím excesivně mírných trestů nebyla podryvána budoucí ochrana společnosti, a to jak v podobě odstrašujícího účinku na případné pachatele, tak i v rámci preventivní funkce trestního systému.

Odpovídající reakce státu na poli vyšetřování sexuálních trestných činů a řešení řady komplexních trestně-politických otázek je v budoucnu především na zákonodárci.

Odpovědnost za reflektování nejnovější judikatury a trendů v oblasti sexuálních trestných činů má stát jako celek (nikoliv pouze moc soudní).

9. Uplatnil někdo ze soudců odlišné stanovisko?

Ano.

Je právem (ne povinností) soudce, který hlasoval proti výroku rozhodnutí nebo nesouhlasil s odůvodněním, vyjádřit svůj nesouhlas. Odlišná stanoviska jsou tradičně připojena za publikovanými nálezy.

Forma nesouhlasu s rozhodnutím nabývá dvou základních podob. Soudce může nesouhlasit s výrokem rozhodnutí, nebo i jen s odůvodněním rozhodnutí.

K rozhodnutí uplatnili společné disentní stanovisko (nesouhlas s oběma výroky) soudkyně a soudce Baxa, Dolanská Bányaiová, Křesťanová, Ronovská a Zemanová.

Pozn.: Tento dokument slouží pouze pro účely zjednodušení komunikace obsahu vydaného nálezu směrem k veřejnosti. Závazné odůvodnění nálezu je obsaženo pouze a jedině v textu rozhodnutí publikovaného ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu.